

TÜRKİYE KOYUNCULUĞUNDA GELİŞME YÖNLERİ

Prof. Dr. Reşit SÖNMEZ

Koyun, biz insanlara çok yönlü yarar sağlayan değerli bir evcil hayvandır. çocukluk çağlarında, bir kuzuyu severek okşayan ve mutlu olan insanlar, daha sonraki dönemlerde koyunların etinden, sütünden, yününden ve derilerinden yararlanır; hanımlar en pahalı astragan kürkleri giyerler. Bu sayılan ürünlerden hemen hepsinin insan hayatında önemli bir yeri vardır ve ekonomik değerleri yüksektir. Kumaşın iyisi saf yünden yapılır; peynir ve yoğurdun iyisi için koyun sütü gereklidir; kuzu etini herkes sever.

Ayrıca koyun, dayanıklı, kanaatkâr ve en kötü ortamda bile yaşamını sürdüren, tarih boyu insana en yakın arkadaş olmuş, iyi huylu ve uyumlu bir hayvandır. Kurak iklim koşullarında, zayıf otlaklarda, kış dönemi açlık günleri ve çeşitli hastalıklar içinde büyük yaşama gücü gösteren koyun, Türkiye'de en fazla çoğalan hayvan türüdür. İnsan topluluğumuz 45 milyon, koyun sayımızda son artışlarla 45 milyon. Bir insana bir koyun düşmektedir yurdumuzda.

Koyun sayımızın sürekli artışı ile öğünmemiz doğru olur mu? Bu artış ziraatımızda ilerleme anlamına gelir mi? Bizim inancımız odur ki, daha az sayıda, fakat daha verimli koyun üreticiye daha çok kazanç sağlayacaktır. Bu yönden küçük yapılı düşük verimli ve az kazanç sağlayan yerli koyunlarımızın, seleksiyon ve melezleme yöntemleri ile yüksek verimli tiplere dönüştürülmesi zorunludur. Bu yolda ilerleme sağlanırsa, daha az sayıda koyunla daha yüksek gelir sağlanabilecektir. Böylece çiftçinin işi de bir ölçü-

de azalacaktır. Hiç kuşkusuz bu iş yapılırken bakım ve beslemenin de iyileştirilmesi gerekecektir. Yüksek verim yeteneğinde olan yeni koyun tipleri bakımın iyi olmasını ister.

Geride bıraktığımız 40-50 yıllık dönemde yerli koyunlarımızın ıslahı ve yüksek verimli tiplere dönüştürülmesi çalışmalarında merinos yetiştirilmesi başta gelmiş ve devletçe yürütülen programlarda ağırlık kazanmıştır. Büyük kapasiteli kumaş endüstrimizin kullandığı iyi kalite ince yapığı büyük ölçüde dış ülkelere satın alındığı için, döviz kaybını önleme bakımından merinosculuk hakkı nedenlere dayanmaktadır ve bu çalışmaların sürdürülmesinde yarar vardır. Ancak, Türkiye'nin her tarafında merinos yetiştirilemeyeceği ve ayrıca tüm yerli koyunlarımızın merinos'a çevrilmesine gerek olmadığı açık seçik ortadadır.

Bakım ve besleme koşullarının iyi olmadığı yörelerimizde merinos yetiştirmek kolay değildir. Bundan başka, eğer on milyon merinosumuz olsa, bize yeter de, artar da. O zaman geriye kalan milyonlarca yerli koyunumuzu hangi yönde geliştirip ıslah etmeliyiz? Komşumuz balkan ülkelerine baktığımız zaman hem çok değerli merinos tipleri yetiştirildiğini ve hem de et tipi, süt tipi başka ırklar yetiştirildiğini görürüz. merinos'un anavatanı olan İspanya'da bile, merinostan başka süt ve kuzu verimi başta gelen çeşitli koyunlara rastlamaktayız. Akdeniz ülkelerinin pek çoğunda durum aynıdır.

Türkiye'de çeşitli peynirlerin ve özellikle beyaz peynirin yapımında ilk ve en önemli ham madde koyun sütüdür. Ayrıca kaliteli yoğurt yapımında da koyun sütünün özel bir yeri vardır. En azından inek sütüne karıştırılarak yoğurt ve peynir yapıldığı zaman değerli ve kaliteli ürünler elde edilir. Süt besisi kuzu üretimi yetiştiriciye büyük gelir sağlar ve ekonomik yönden bu konular yurdumuzda önem kazanır. Ayrıca halkımızın bu konularda alışkanlığı ve zevki söz konusudur.

O halde yurdumuzda süt ve döl verimi yüksek, sütçü tip diyebileceğimiz koyun yetiştiriciliği ilginç bir konudur. Çok süt veren ve uzun aylar sağılan koyunlar çiftçimiz tarafından tutulur ve değerli sayılır. Yem bitkileri üretimi geliştikçe, meralar iyileştikçe ve elden yemleme yaygınlaş-

tıkça bu konu daha fazla ekonomik önem kazanır. Yurdu-
muzda İvesi, Sakız ve Kıvırcık koyunları yerli materyal o-
larak uzun yıllardan beri varlığını sürdürmektedir ve bun-
lardan yararlanılmaktadır. Başka ülkelerde bu konuda ta-
nınmış Doğu Friz, Romanof ve Fin koyunu gibi ırklar var-
dır ve bunlar yerli ırkların ıslahında, melezleme çalışmala-
rında kullanılmaktadır.

Türkiye koyunculunun gelişme yönleri gözden geçiri-
lirken, doğal ve ekonomik koşullar ile halkımızın alışkan-
lıkları ve buna ek olarak dış satım olanakları dikkatle ele
alınmalıdır. Almanya'da çalışan Türk işçisinin orada satın
alıp yediği beyaz peynir Bulgaristandan ya da öteki Balkan
ülkelerinden gitmektedir. Bu pazara bizimde girmemiz gere-
kir. Ayrıca Arap ülkelerine peynir satışlarımız başlamıştır.
Hem yüksek kaliteli ve hem de çok peynir üretmek ve iyi
kalite yoğurt yapmak için koyun sütü üretimini arttırmak
zorundayız. Koyun sütü inek sütünden 2-3 kat daha yük-
sek fiyatla satılmaktadır.

Özetle söylemek gerekirse, Türkiye Koyunculusunda ge-
leşme yönleri, akılcı bir görüşle uzun dönemli bir yaklaşımla
düzenlenmelidir. Böyle yapıldığı zaman süt tipi ko-
yun yetiştirme'nin yeri ve önemi kendiliğinden orta-
ya çıkar. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölü-
mü olarak bu konuya yıllarca önce gereken ilgiyi göstermiş
ve Tahirova Devlet Üretim Çiftliğinde böyle bir çalışmaya
başlamış bulunuyoruz. Başlangıçta sadece Tahirova Çiftli-
ği'nde yürütülen bu çalışma Gönen çevresi köylerinde hız-
la yayılmıştır. Şimdi yetiştiriciler bir dernek içinde bir a-
raya gelmiş bulunmaktadırlar.

Tahirova koyunu, yerli Kıvırcık ırkımızla Doğu Friz
ırkının çiftleştirilmesi yolu ile elde edilmiştir. Yerli koyun-
dan 4-5 kat fazla süt veren bu koyunda et ve yapığı ve-
rimi de yüksektir. Analar hem fazla ikiz doğurmakta ve
hemde kasaplık çağda kuzuların canlı ağırlığı yüksek ol-
maktadır. Ayrıca et kalitesi değişmemiş, Kıvırcıktaki görü-
nüm ve lezzet aynı kalmıştır. Gönen köylerindeki yetiştiri-
ciler şimdi başka bölgelere damızlık satarak önemli gelir
elde etmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı, Batı Bölgelerimizde Tahir-
ova Koyunu yetiştiriciliği konusunda yeni projeler uygula-

maktadır. İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir ve Çanakkale Teknik Ziraat Müdürlükleri, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile işbirliği halinde projenin uygulamasına başlamış bulunuyoruz.

Sonuç olarak, Türkiye koyunculğunda gelişme yönleri çok taraflı düşünölmelidir. Koşullar farklı bölgelerde, değişik koyun tipleri yetiştiriciliğini doğal karşılamak ve bunun önlemlerini almak zorundayız. Bu yolun izlenmesinde çiftçimizin kazanç ve mutluluğu bakımından yarar görmekteyiz.